

ISOLEK TEMBUNG SESULIH ING KECAMATAN PARAKAN KABUPATEN TEMANGGUNG

ISOLEK PRONOUN IN DISTRICT PARAKAN OF TEMANGGUNG REGENCY

Dening: Baharudin Yusuf, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta

Sarining Panaliten

Panaliten menika gadhah ancas kangge manggihaken *variasi* tembung sesulih saha papan panganggenipun dening masarakat ing Kecamatan Parakan, papan panganggening tembung samangke dipungambaraken wonten peta *geografis*. Metode panaliten ingkang dipunginakaken inggih menika *deskriptif*. Sumber *data* wonten panaliten menika masarakat ing Kecamatan Parakan ingkang kaperang dados 14 desa saha 2 kelurahan. Cara anggenipun ngempalaken *data* kanthi ngginakaken *angket* saha *observasi*. Cara anggenipun nganalisis *data* inggih menika kanthi cara *deskriptif*. Cara anggenipun ngesahaken *data* inggih menika ngginakaken *validitas triangulasi* sumber saha *reliabilitas stabilitas*. Asiling panaliten inggih menika panganggening tembung sesulih ingkang beda wonten Kecamatan Parakan. Tembung sesulih ingkang dipunrembag inggih menika tembung sesulih purusa saha tembung sesulih pandarbe.

Pamijining tembung: *variasi*, tembung sesulih purusa, tembung sesulih pandarbe

Abstract

This study aims to find variation of the pronouns and the place of its use by the people of the Parakan District, place the use of the pronouns will be depicted on the geographicalll map. The type of study used in this research is descriptive. Data source of this study is the people of the District Parakan, it's devided to 14 village and 2 political district administreres by village chief. How to collect data using questionnaires and obsevation. Meanwhile, the data were analyzed by using a descriptive analysis. Triangulation were used to check the validity of the data. In addition, to check the reliability of the data, reliability-stability. The result of this study is the use of different pronouns in Parakan District. The pronouns discussed are pronouns and pronouns ownership.

PURWAKA

Basa Jawi menika dipunginakaken dening masarakat ingkang mapan wonten tlatah D.I. Yogyakarta, Jawa Tengah saha Jawa Timur. Basa Jawi ingkang dipunginakaken dening masarakat ing tlatah Jawa Tengah gadhah *variasi* piyambak ingkang beda kaliyan Basa Jawi ingkang dipunginakaken wonten D.I. Yogyakarta menapa dene ingkang dipunginakaken wonten Jawa Timur. Bedanipun *variasi* tetembungan ing saben tlatah menika asring dipunwastani *dialek*. Mangretosi *dialek* menika wigatos sanget amargi wonten saperangan tembung ingkang sami ananging ngemu teges ingkang beda ing saben papan panganggenipun. Wonten panaliten menika badhe ngrembag *dialek* ingkang dipunginakaken wonten tlatah Jawa Tengah. *Dialek* ingkang kapanggihaken wonten Jawa Tengah inggih menika Banyumas, pesisir saha Surakarta.

Wonten setunggal *dialek* ugi dipunpanggihaken *variasi* tetembungan. *Variasi* tetembungan wonten setunggal *dialek* dipunwastani *subdialek*. Wonten *dialek* ingkang kaginakaken wonten Jawa Tengah menika kapanggihaken pinten-pinten *subdialek*. *Subdialek* ingkang wonten tlatah Jawa Tengah tuladhanipun inggih menika *subdialek* Temanggung ingkang kalebet *dialek* Banyumas. Wonten *subdialek* Temanggung menika beda kaliyan *subdialek* Banyumas sanesipun, wonten *dialek* Banyumas anggenipun nyebut barang ingkang tegesipun “nasi” menika ngginakaken tembung sega [səga] dene wonten *subdialek* Temanggung menika ngginakaken tembung sega [səgɔ]. Bedanipun *subdialek* ing tataran *fonetis* wonten tembung sega menika gayut kaliyan kahanan *geografis*

Kabupaten Temanggung ingkang mapan wonten tapal wates papan ingkang ngginakaken *dialek* Banyumas saha *dialek* Surakarta-Yogyakarta.

Saking *subdialek* Temanggung menika taksih wonten *subdialek* malih ingkang dipunginakaken dening masarakat *penutur*. Salah setunggalipun inggih *subdialek* wonten Kecamatan Parakan, *subdialek* ingkang wonten Kecamatan Parakan menika tuladhanipun kapanggihaken ing tembung sesulih purusa, wonten ing dhaerah ingkang mapan wonten ing sangandhapipun lereng gunung anggenipun nyebut “*kamu*” asring migunakaken tembung samang [saman], dene ingkang wonten ing dhaerah kitha wonten ingkang migunakaken tembung saman [saman].

Wonten Kecamatan Parakan menika ugi dipunpanggihaken *subdialek* wonten tembung sesulih pandarbe. Tuladhanipun inggih menika anggenipun nyebut barang ingkang dipungadhahi menika wonten saperangan masarakat ingkang nyebut **nggon nyong** [ŋgɔn ñɔŋ], ananging wonten ugi masarakat ingkang nyebut **nggone enyong** [ŋgɔne əñɔŋ]. Saking tuladha wau saged dipunpendhet dudutan bilih anggenipun ngginakaken tembung sesulih pandarbe menika wonten *variasi* dening masarakat ing Kecamatan Parakan.

Adhedhasar reng-rengan perkawis ingkang wonten, saged kapundhut wosing perkawis ingkang badhe dipunrembag inggih menika:

1. Menapa wujudipun tembung sesulih purusa saha tembung sesulih pandarbe ingkang dipunginakaken dening masarakat Kecamatan Parakan Kabupaten Temanggung?

2. Wonten pundi papan panganggening tembung sesulih purusa saha tembung sesulih pandarbe menika dipunginakaken dening masarakat Kecamatan Parakan Kabupaten Temanggung?
3. Kados pundi wujudipun peta *geografis* panganggening tembung sesulih purusa saha tembung sesulih pandarbe wonten Kecamatan parakan Kabupaten Temanggung?

GEGARAN TEORI

Miturut Meillet ing Zulaeha (2010: 3) istilah *dialek* dipunginakaken kangge ngandharaken bedaning panganggening basa dening masarakat Yunani, bedanipun basa menika dipuntingali ing tataran basanipun, ananging bedaning perangan basa menika boten nuwuhaken basa ingkang beda. Dipunandharaken ugi bilih titikanipun *dialek* inggih menika *perbedaan dalam kesatuan* saha *kesatuan dalam perbedaan*. Katrangan menika ngandharaken bilih setunggal *dialek* menika taksih wonten setunggal basa, ananging wonten bedanipun ing tataran tartamtu. Bab menika dipunandharaken langkung jangkep bilih taksih wonten kalih titikan kangge nemtokaken *dialek* inggih menika, 1) *dialek* inggih menika wujud guneman ingkang beda wonten ing papan tartamtu, wujud guneman menika sawetawis sami, saha 2) *dialek* menika boten kedah mendhet sedaya wujud guneman saking setunggal basa (Meillet ing Ayatrohaedi, 1983: 2). Dados saged dipunpendhet dudutan bilih *dialek* menika setunggal wujud guneman ingkang beda wonten setunggal basa saha *dialek* menika boten kedah sedaya wujud guneman saking

setunggal basa, ananging saged tetembungan tartamtu kemawon.

Chaer (1988:115) ngandharaken bilih tembung sesulih inggih menika tembung aran ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken tiyang supados boten ngambali tembung ingkang kaginakaken. Katrangan bab tembung sesulih menika dipunandharaken langkung jangkep bilih tembung sesulih inggih menika tembung ingkang ginanipun kangge nyulih setunggal barang ingkang sampun dipunmangretosi, amrih boten mangsuli anggenipun nyebut barang wau ugi kangge nedahaken dunungipun barang kasebut (Antunsuhono, 1956: 58).

Saking pamanggih para ahli menika saged dipunpendhet dudutan bilih tembung sesulih menika tembung ingkang ginanipun boten namung nyulih tiyang, ananging ugi kangge nyulih setunggal barang ingkang sampun dipunmangretosi. Tembung sesulih ingkang dipunrembag wonten panaliten menika tembung sesulih purusa saha pandarbe, perkawis ingkang dipunrembag mliginipun *variasi* panggenipun dening *penutur*.

Miturut Zulaeha (2010: 35) isoglos inggih menika garis *imajiner* wonten peta basa ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken *distribusi gejala kebahasaan* ingkang sami ingkang dipunginakaken dening *penutur* wonten peta basa. Dene Dubois dkk wonten Ayatrohaedi (1983: 5) ngandharaken bilih isoglos inggih menika garis ingkang misahaken dhaerah ingkang gadhah basa utawi *dialek* ingkang beda adhedhasar wujud saha *sistem* basa ingkang beda ingkang dipungambaraken wonten peta basa.

Wonten sesebutan sanes kangge ngandharaken garis *imajiner* wonten salebetipun peta basa, sesebutan menika kanthi tembung *heteroglos*. *Heteroglos* inggih menika garis *imajiner* ingkang dipunginakaken wonten peta basa kangge misahaken bedanipun perangan basa ingkang arupi wujud basa utawi *sistem* basa (Zulaeha, 2010: 35). Saking pamanggih para ahli, saged dipunpendhet dudutan bilih *isoglos* utawi *heteroglos* menika garis *imajiner* ingkang dipunginakaken kangge misahaken bedanipun panganggening *dialek* saha basa gayut kaliyan wujud basa saha *sistem* basa ingkang dipungambaraken wonten peta basa. Kangge nggambaraken gambaran ingkang leres gayut kaliyan wates bedanipun panganggening *dialek*, kedah dipundamel *watas kata*. *Watas kata* menika dipundamel adhedhasar bedaning perangan ngelmu basa, saged saking perangan *fonologi*, *morfologi*, *semantik*, *leksikal*, saha *sintaksis*.

Wonten panaliten menika ngelmu basa ingkang dipunginakaken kangge dhasar *watas kata* inggih menika perangan *leksikal*. Perkawis menika gayut kaliyan *data* ingkang dipunkempalaken inggih menika awujud tembung ingkang beda kangge ngandharaken *referen* ingkang sami, perangan menika dipunrembag wonten tataran *leksikal*.

CARA PANALITEN

Panaliten kanthi irah-irahan “*Isolek Tembung Sesulih ing Kecamatan Parakan Kabupaten Temanggung*” menika ngginakaken cara panaliten *deskriptif*. Panaliten *deskriptif* inggih menika panaliten ingkang angkahipun kangge ngandharaken cara medhar perkawis

ingkang kapanggihaken saking *data* panaliten (Narbuko dan Achmadi, 2005: 44). Miturut Sukandarrumidi (2006: 104) panaliten *deskriptif* inggih menika panaliten ingkang gadhah ancas kangge ngandharaken gambaran perkawis utawi kawontenan ing masarakat. Saking pamanggih para ahli, saged dipunpendhet dudutan bilih panaliten *deskriptif* inggih menika panaliten ingkang ancasipun kangge nggambaraken setunggal perkawis adhedhasar *data* ingkang dipunpanggihaken.

Data wonten panaliten menika awujud tembung sesulih purusa saha tembung sesulih pandarbe. Sumber *data* inggih menika masarakat salebetipun Kecamatan Parakan. Cara anggenipun ngempalaken *data* inggih menika kanthi cara nyebar *kuesioner (angket)* saha kanthi cara *observasi*. *Kuesioner (angket)* dipunlampahi kanthi dipunsebar dhateng masarakat salaebetipun Kecamatan Parakan, dene cara *observasi* dipunlampahi kanthi panaliti *terjun* langsung dhateng masarakat.

Papan panaliten inggih menika sedaya desa saha kelurahan ing salebetipun Kecamatan Parakan Kabupaten Temanggung. Cacahipun desa ing Kecamatan Parakan wonten 14, dene kelurahan wonten 2 kelurahan, ingkang kalebet desa inggih menika Bagusani, Campursalam, Caturanom, Dangkel, Depokharjo, Glapansari, Mandisari, Nglondong, Ringinanom, Sunggingsari, Tegalroso, Traji, Wanutengah, saha Watukumpul. Dene ingkang kalebet kelurahan inggih menika Parakan Kauman saha Parakan Wetan.

Cara anggenipun nganalisis *data* inggih menika kanthi cara ngempalaken *data* ingkang

dipunpanggihaken saking lembar *angket*, salajengipun *data* saking lembar *angket* menika dipunkempalaken miturut papan panganggenipun tembung sesulih purusa saha pandarbe. Sasampunipun *data* saking lembar *angket* dipunkempalaken miturut papan panganggenipun, lajeng dipunjumbuhaken kaliyan *data* saking asiling *observasi*. *Data* ingkang kapanggihaken saking *observasi* menika kangge mangretosi tapal wates panganggening tembung sesulih purusa saha pandarbe ingkang dipunginakaken. Salajengipun *data* saking asiling angket ingkang sampun dipunjumbuhaken kaliyan *data* saking asiling *observasi* menika dipundadosaken peta basa. Wonten salebetipun peta basa tapal wates panganggening tembung sesulih dipungambaraken mawi garis, garis menika dipunwastani *isoglos*. Cara anggenipun damel peta basa ingkang dipunginakaken inggih menika kanthi cara *sistem* petak. Sistem petak ingkang dipunginakaken inggih menika mawi ngginakaken petak warna. Petak warna inggih menika cara damel peta basa kanthi paring warna sami dhateng papan panggenan ingkang ngginakaken tembung sesulih ingkang sami.

Cara anggenipun ngesahaken *data* wonten panaliten menika kanthi cara *validitas triangulasi* sumber utawi teknik. Perkawis menika jumbuh kaliyan cara anggenipun ngempalaken *data* ing panaliten menika ingkang ngginakaken cara *angket* saha *observasi*. *Data* ingkang dipunpanggihaken saking *angket* menika dipuntingali malih lajeng dipuntandingaken kaliyan *data* ingkang kapanggihaken saking *observasi*, kanthi cara mekaten saged kepanggih

data ingkang valid. *Reliabilitas* wonten panaliten menika inggih menika *reliabilitas stabilitas*. Cara menika ngginakaken indikator ingkang sami inggih menika tembung sesulih purusa saha pandarbe ingkang dipunginakaken, lajeng wekdal ngempalaken *data* menika sawekdal-wekdal.

ASILING PANALITEN

Wonten *subbab* menika badhe dipunrembag asil saking panaliten menika ingkang awujud *variasi* panganggenipun tembung sesulih wonten salebetipun Kecamatan Parakan. Bab menika badhe ngandharaken asil panaliten supados langkung cetha, jumbuh kaliyan *data* ingkang dipunpanggihaken, dene andharanipun kados mekaten.

Tembung sesulih purusa dipunginakaken kangge nyulih tiyang supados boten ngambali anggenipun nyebut tiyang menika. Tembung sesulih purusa menika kaperang dados 3, inggih menika tembung sesulih utama purusa, tembung sesulih madyama purusa saha tembung sesulih pratama purusa. Wonten panaliten menika dipunpanggihaken sedaya jinis tembung sesulih purusa menika, dene andharanipun kados mekaten.

Tembung “aku” utawi “saya” wonten basa Indonesia dipunginakaken kangge nyulih setunggal tiyang ingkang cacahipun menika namung setunggal utawi tunggal, semanten ugi wonten Basa Jawi *subdialek* Parakan.

Wonten *subdialek* Parakan dipunpunpanggihaken tembung sesulih ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung “aku” utawi “saya”, ananging kanthi tetembungan ingkang

beda. Tetembungan menika nyong, enyong saha aku. tigang tembung menika kalebet ragam basa Jawi ngoko. Wonten panaliten menika dipunpanggihaken bilih papan ingkang ngginakaken tembung nyong [ñɔŋ] inggih menika Bagusani, Depokharjo, Glapansari, Sunggingsari, Tegalroso, Traji, Wanutengah, saha Watukumpul. Papan ingkang ngginakaken tembung enyong [əñɔŋ] inggih menika Bagusani, Campursalam, Caturanom, Dangkel, Mandisari, Nglondong, Ringinanom, saha Sunggingsari. Papan ingkang ngginakaken tembung aku [aku] inggih menika Parakan Kauman saha Parakan Wetan.

Tembung “kami” wonten basa Indonesia dipunginakaken kangge nyulih tiyang kaping setunggal ingkang cacahipun kathah utawi langkung saking setunggal tiyang, tiyang ingkang dipunajak guneman boten kalebet *referen* ing tembung menika, semanten ugi wonten *subdialek* Parakan.

Wonten *subdialek* Parakan dipunpanggihaken tembung sesulih ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung “kami”, inggih menika dhewe, dhewe kabeh, kita, saha awakdhewe. Tembung dhewe, dhewe kabeh, kita, kabeh, saha awakdhewe menika kalebet Basa Jawi ragam ngoko. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken 4 *variasi* tembung, andharanipun kados mekaten. Papan ingkang ngginakaken tembung dhewe [dewe] inggih menika Bagusani, Campursalam, Dangkel, Glapansari, Mandisari, Nglondong, Parakan kauman, Parakan Wetan, Ringinanom, Sunggingsari, Tegalroso, Traji, saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung dhewe kabeh [dewe kabɛh] inggih menika Watukumpul.

Papan ingkang ngginakaken tembung kita [kitɔ] inggih menika Sunggingsari. Dene papan ingkang ngginakaken tembung awakdhewe [awa?dewe] inggih menika Caturanom saha Depokharjo.

Tembung “kita” wonten basa Indonesia dipunginakaken kangge nyulih tiyang kaping setunggal ingkang cacahipun langkung saking setunggal tiyang, tiyang ingkang dipunajak guneman kalebet dados *referen* tembung menika, semanten ugi wonten *subdialek* Parakan.

Wonten *subdialek* Parakan dipunpanggihaken tetembungan ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung “kita”, inggih menika dhewe, ndhewe, kabehan, awakdhewe, kita, saha dhewe kabeh. Tembung dhewe, ndhewe, kabehan, awakdhewe, kita, saha dhewe kabeh menika kalebet Basa Jawi ragam ngoko. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken 6 *variasi* tembung, andharanipun kados mekaten. Papan ingkang ngginakaken tembung dhewe [dewe] inggih menika Bagusani, Dangkel, Glapansari, Mandisari, Parakan Kauman, Parakan Wetan, Ringinanom, Sunggingsari, Tegalroso, Traji, saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung ndhewe [ndewe] inggih menika Bagusani. Papan ingkang ngginakaken tembung kabehan [kabɛhan] inggih menika Campursalam saha Nglondong. Papan ingkang ngginakaken tembung awakdhewe [awa?dewe] inggih menika Caturanom saha Depokharjo. Papan ingkang ngginakaken tembung kita [kitɔ] inggih menika Sunggingsari. Papan ingkang ngginakaken tembung dhewe kabeh [dewe kabɛh] inggih menika Watukumpul.

Tembung “kamu” wonten basa Indonesia dipunginakaken kangge nyulih tiyang kaping kalih ingkang cacahipun menika namung

setunggal tiyang, semanten ugi wonten *subdialek* Parakan.

Wonten *subdialek* Parakan dipunpanggihaken tetembungan ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung “kamu”, inggih menika sampeyang, samang, sampeyan, dhe’e, saha saman. Tembung sampeyang, samang, sampeyan, dhe’e, saha saman menika kalebet Basa Jawi ragam ngoko. Wonten papan panaliten menika dipunpanggihaken 5 *variasi* tembung ingkang ngemu teges “kamu”, andharanipun kados mekaten. Papan ingkang ngginakaken tembung sampeyang [sampeyan] inggih menika Bagusana saha Caturanom. Papan ingkang ngginakaken tembung samang [saman] inggih menika Bagusana, Glapansari, Mandisari, Ringinanom, saha Sunggingsari. Papan ingkang ngginakaken tembung sampeyan [sampeyan] inggih menika Bagusana, Campursalam, Glapansari, Nglondong, Parakan Wetan, Sunggingsari, Wanutengah, saha Watukumpul. Papan ingkang ngginakaken tembung saman [saman] inggih menika Bagusana, Dangkel, Parakan Kauman, Parakan Wetan, Tegalroso, saha Traji. Papan ingkang ngginakaken tembung Dhé’é [de’e] inggih menika Bagusana, Campursalam, Depokharjo, Parakan Kauman, Parakan Wetan, Sunggingsari, Traji, Wanutengah, saha Watukumpul.

Tembung “kalian” wonten basa Indonesia dipunginakaken kangge nyulih tiyang kaping kalih ingkang cacahipun langkung saking setunggal tiyang, semanten ugi wonten *subdialek* Parakan.

Wonten papan panaliten dipunpanggihaken *variasi* tetembungan ingkang ngemu teges ingkang sami kaliyan tembung “kalian”, inggih menika samang, dhé’é, saman, sampeyan karo, sampeyang, sampeyan, samang kabeh, sekalian, saman kabeh, saha sampeyan kabeh. Tembung samang, dhé’é, saman, sampeyan karo, sampeyang, sampeyan, samang kabeh, sekalian, saman kabeh, saha sampeyan kabeh menika kalebet Basa Jawi ragam ngoko. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken 10 *variasi* tembung, andharanipun kados mekaten. Papan ingkang ngginakaken tembung samang [saman] inggih menika Bagusana saha Glapansari. Papan ingkang ngginakaken tembung dhé’é [de’e] inggih menika Bagusana. Papan ingkang ngginakaken tembung saman [saman] inggih menika Bagusana, Dangkel, Parakan Kauman, Parakan Wetan saha Traji. Papan ingkang ngginakaken tembung sampeyan karo [sampeyan karo] inggih menika Campursalam. Papan ingkang ngginakaken tembung sampeyang [sampeyan] inggih menika Caturanom. Papan ingkang ngginakaken tembung sampeyan [sampeyan] inggih menika Glapansari, Parakan Wetan saha Sunggingsari. Papan ingkang ngginakaken tembung samang kabeh [saman kabeh] inggih menika Depokharjo, Mandisari saha Ringinanom. Papan ingkang ngginakaken tembung sekalian [sekalian] inggih menika Nglondong saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung saman kabeh [saman kabeh] inggih menika Tegalroso. Papan ingkang ngginakaken tembung sampeyan kabeh [sampeyan kabeh] inggih menika Watukumpul.

Tembung “dia” wonten basa Indonesia dipunginakaken kangge nyulih tiyang kaping tiga ingkang cacahipun namung setunggal tiyang, semanten ugi wonten *subdialek* Parakan.

Wonten *subdialek* Parakan dipunpanggihaken tetembungan ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung “dia”, inggih menika dheweke, kae, dheke saha kana. Tembung dheweke, kae, dheke saha kana menika kalebet Basa Jawi ragam ngoko. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken 4 *variasi* tembung, andharanipun kados mekatan. Papan ingkang ngginakaken tembung dheweke [dɛwɛʔe] inggih menika Bagusana, Campursalam, Sunggingsari, Tegalarso, Traji saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung kae [kae] inggih menika Bagusana, Campurslam, Glapansari, Mandisari, Nglondong, Parakan Kauman, Parakan Wetan, Ringinanom saha Sunggingsari. Papan ingkang ngginakaken tembung dheke [dɛʔe] inggih menika Caturanom, Dangkel saha Depokharjo. Papan ingkang ngginakaken tembung kana [kɔnɔ] inggih menika Glapansari saha Watukumpul.

Tembung “mereka” wonten basa Indonesia dipunginakaken kangge nyulih tiyang kaping tiga ingkang cacahipun langkung saking setunggal tiyang, semanten ugi wonten *subdialek* Parakan.

Wonten papan panaliten dipunpanggihaken *variasi* tembung ingkang ngemu teges sami kaliyan “mereka”, inggih menika dheweke, kae, dheke, kae kabeh, saha kana. Tembung dheweke, kae, dheke, kae kabeh, saha kana menika kalebet Basa Jawi ragam ngoko. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken 5 *variasi* tembung, andharanipun kados mekatan. Papan ingkang ngginakaken tembung dheweke

[dɛwɛʔe] inggih menika Bagusana, Campursalam, Tegalarso saha Traji. Papan ingkang ngginakaken tembung kae [kae] inggih menika Bagusana, Mandisari, Nglondong, Parakan Kauman, Parakan Wetan, Sunggingsari, saha Watukumpul. Papan ingkang ngginakaken tembung dheke [dɛʔe] inggih menika Dangkel saha Depokharjo. Papan ingkang ngginakaken tembung kae kabeh [kae kabɛh] inggih menika Caturanom, Glapansari, Ringinanom, Sunggingsari saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung kana [kɔnɔ] inggih menika Glapansari.

Tembung sesulih pandarbe inggih menika tembung sesulih ingkang dipunginakaken kangge nyulih nama barang ingkang dados kagunganipun tiyang, andharanipun kados mekatan.

Tembung “milikku” wonten Basa Indonesia dipunginakaken kangge nyulih barang kagunganipun tiyang kaping setunggal utawi tiyang ingkang guneman, semanten ugi wonten *subdialek* Parakan.

Wonten papan panaliten dipunpanggihaken *variasi* tetembungan ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung “milikku”, inggih menika nggon enyong, nggon nyong, ndhek enyong, duwekku, nggon aku, duwek nyong, wek nyong, nggonku, wekku, nggone enyong saha nggone nyong. Tembung nggon enyong, nggon nyong, ndhek enyong, duwekku, nggon aku, duwek nyong, wek nyong, nggonku, wekku, nggone enyong saha nggone nyong menika kalebet Basa Jawi ragam ngoko. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken 11 *variasi* tembung, andharanipun kados mekatan. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken bilih papan ingkang ngginakaken tembung nggon enyong

[ŋgɔn əñɔŋ] inggih menika Bagusani, Dangkel saha Mandisari. Papan ingkang ngginakaken tembung nggon nyong [ŋgɔn ñɔŋ] inggih menika Bagusani, Nglondong, Sunggingsari, Tegalroso, saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung ndhek enyong [ndɛ? əñɔŋ] inggih menika Campursalam. Papan ingkang ngginakaken tembung duwekku [duwɛ?ku] inggih menika Caturanom, Sunggingsari saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung nggon aku [ŋgɔn aku] inggih menika Depokharjo. Papan ingkang ngginakaken tembung duwek nyong [duwɛ? ñɔŋ] inggih menika Glapansari. Papan ingkang ngginakaken tembung **wek nyong** [wɛ? ñɔŋ] inggih menika Glapansari saha Sunggingsari. Papan ingkang ngginakaken tembung **nggonku** [ŋgɔnku] inggih menika Parakan Kauman, Parakan Wetan saha Watukumpul. Papan ingkang ngginakaken tembung wekku [wɛ?ku] inggih menika Parakan Wetan. Papan ingkang ngginakaken tembung nggone enyong [ŋgɔne əñɔŋ] inggih menika Ringinanom. Papan ingkang ngginakaken tembung nggone nyong [ŋgɔne ñɔŋ] inggih menika Tegalroso saha Traji.

Tembung “milikmu” wonten Basa Indonesia dipunginakaken kangge nyulih barang kagunganipun tiyang kaping kalih tunggal utawi tiyang ingkang dipunajak guneman ingkang cacahipun setunggal tiyang, semanten ugi wonten *subdialek* Parakan.

Wonten papan panaliten dipunpangguhaken *variasi* tetembungan ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung “milikmu”, inggih menika nggon sampeyang, nggon samang,

nggon sampeyan, nggon saman, nggon kowe, nggonmu, nggone samang, nggone saman, nggone dhe’e, ndhek sampeyan, duwekmu, duweke sampeyan, wek samang saha wekmu. Tembung nggon sampeyang, nggon samang, nggon sampeyan, nggon saman, nggon kowe, nggonmu, nggone samang, nggone saman, nggone dhe’e, ndhek sampeyan, duwekmu, duweke sampeyan, wek samang saha wekmu menika kalebet Basa Jawi ragam ngoko. Wonten papan panaliten dipunpangguhaken 14 *variasi* tembung, andharanipun kados mekaten. Wonten papan panaliten dipunpangguhaken bilih papan ingkang ngginakaken tembung nggon sampeyang [ŋgɔn sampeyan] inggih menika Bagusani. Papan ingkang ngginakaken tembung nggon samang [ŋgɔn saman] inggih menika Bagusani saha Mandisari. Papan ingkang ngginakaken tembung nggon sampeyan [ŋgɔn sampeyan] inggih menika Bagusani, Nglondong saha Watukumpul. Papan ingkang ngginakaken tembung nggon saman [ŋgɔn saman] inggih menika Dangkel saha Tegalroso. Papan ingkang ngginakaken tembung nggon kowe [ŋgɔn kowe] inggih menika Depokharjo. Papan ingkang ngginakaken tembung nggonmu [ŋgɔnmu] inggih menika Parakan Kauman, Parakan Wetan saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung nggone samang [ŋgɔne saman] inggih menika Ringinanom. Papan ingkang ngginakaken tembung nggone saman [ŋgɔne saman] saha nggone dhé’e [ŋgɔne de’e] inggih menika Traji. Papan ingkang ngginakaken tembung ndhek sampeyan [ndɛ? sampeyan] inggih menika Campursalam saha Sunggingsari. Papan ingkang ngginakaken tembung duwekmu

[duwɛ?mu] inggih menika Caturanom, Glapansari, Sunggingsari saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung duweke sampeyan [duwɛ?e sampeyan] inggih menika Sunggingsari. Papan ingkang ngginakaken tembung wek samang [wɛ? samaŋ] inggih menika Glapansari. Papan ingkang ngginakaken tembung wekmu [wɛ?mu] inggih menika Parakan Wetan saha Sunggingsari.

Tembung “milik kami” wonten Basa Indonesia dipunginakaken kangge nyulih barang ingkang dados kagunganipun tiyang kaping setunggal ingkang cacahipun langkung saking setunggal tiyang, semanten ugi wonten *subdialek* Parakan.

Wonten papan panaliten dipunpanggihaken *variasi* tetembungan ingkang ngemu teges sami kaliyan “milik kami”, inggih menika nggon dhewe, nggon dhewe kabeh, ndhek dhewe, nggon bareng-bareng, duweke kabehane, duweke kabeh, duwek kita, saha wek dhewe. Tembung nggon dhewe, nggon dhewe kabeh, ndhek dhewe, nggon bareng-bareng, duweke kabehane, duweke kabeh, duwek kita, saha wek dhewe menika kalebet Basa jawi ragam ngoko. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken 6 *variasi* tembung, andharanipun kados mekaten. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken bilih papan ingkang ngginakaken tembung nggon dhewe [ŋgɔn ɖewe] inggih menika Bagusani, Dangkel, Mandisari, Nglondong, Parakan Kauman, Parakan Wetan, Tegalarso, saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung nggon dhewe kabeh [ŋgɔn ɖewe kabɛh] inggih menika Watukumpul. Papan ingkang ngginakaken tembung nggone dhewe [ŋgɔne

ɖewe] inggih menika Ringinanom saha Traji. Papan ingkang ngginakaken tembung ndhek dhewe [ndɛ? ɖewe] inggih menika Campursalam. Papan ingkang ngginakaken tembung duweke kabehane [duwɛ?e kabɛhane] inggih menika Caturanom saha Depokharjo. Papan ingkang ngginakaken tembung wek dhewe [wɛ? ɖewe] inggih menika Glapansari, Parakan Wetan saha Sunggingsari.

Tembung “miliknya” wonten Basa Indonesia dipunginakaken kangge nyulih barang ingkang dados kagunganipun tiyang kaping tiga tunggal utawi cacahipun setunggal tiyang, semanten ugi wonten *subdialek* Parakan.

Wonten papan panaliten dipunpanggihaken *variasi* tetembungan ingkang ngemu teges sami kaliyan “miliknya”, inggih menika nggon dheweke, nggon kae, nggone dheke, nggon kae, nggon kana, ndhek dheweke, duweke kae, wek kana, saha wek kae. Tembung nggon dheweke, nggon kae, nggone dheke, nggon kae, nggon kana, ndhek dheweke, duweke kae, wek kana, saha wek kae menika kalebet Basa Jawi ragam ngoko. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken 9 *variasi* tembung, andharanipun kados mekaten. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken bilih papan ingkang ngginakaken tembung nggon dheweke [ŋgɔn ɖɛwɛ?e] inggih menika Bagusani saha Tegalarso. Papan ingkang ngginakaken tembung nggon kae [ŋgɔn kae] inggih menika Bagusani, Dangkel, Mandisari, Nglondong, Parakan Kauman, Parakan Wetan saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung nggon dheke [ŋgɔn ɖɛ?e] inggih menika Bagusani, Depokharjo saha Traji. Papan ingkang ngginakaken tembung nggone kae

[ŋgɔne kae] inggih menika Ringinanom saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung nggon kana [ŋgɔn kɔnɔ] inggih menika Watukumpul. Papan ingkang ngginakaken tembung ndhek dheweke [ndɛ? dɛwɛ?e] inggih menika Campursalam. Papan ingkang ngginakaken tembung duweke kae [duwɛ?e kae] inggih menika Caturanom saha Sunggingsari. Papan ingkang ngginakaken tembung wek kana [wɛ? kɔnɔ] inggih menika Glapansari. Papan ingkang ngginakaken tembung wek kae [wɛ? kae] inggih menika Parakan Wetan saha Sunggingsari.

Tembung “milik kalian” wonten Basa Indonesia dipunginakaken kangge nyulih barang ingkang dados kagunganipun tiyang kaping kalih jamak utawi cacahipun langkung saking setunggal tiyang, semanten ugi wonten *subdialek* Parakan.

Wonten papan panaliten dipunpanggihaken *variasi* tetembungan ingkang ngemu teges sami kaliyan “milik kalian”, inggih menika nggon sampeyan kabeh, nggon saman, nggone saman, nggon samang kabeh, nggone samang kabeh, weke dé'é, ndhek sampeyan karo, duweke sampeyan, wek samang, saha wek sampeyan. Tembung nggon sampeyan kabeh, nggon saman, nggone saman, nggon samang kabeh, nggone samang kabeh, weke dé'é, ndhek sampeyan karo, duweke sampeyan, wek samang, saha wek sampeyan menika kalebet Basa Jawi ragam ngoko. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken 10 *variasi* tembung, andharanipun kados mekaten. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken bilih papan ingkang ngginakaken tembung nggon sampeyan kabeh [ŋgɔn sampeyan kabɛh] inggih menika Bagusana,

Nglondong saha Watukumpul. Papan ingkang ngginakaken tembung nggon saman [ŋgɔn saman] inggih menika Bagusana, Dangkel, Parakan Kauman, Parakan Wetan saha Tegalroso. Papan ingkang ngginakaken tembung nggone saman [ŋgɔne saman] inggih menika Traji. Papan ingkang ngginakaken tembung nggon samang kabeh [ŋgɔn samang kabɛh] inggih menika Mandisari. Papan ingkang ngginakaken tembung nggone samang kabeh [ŋgɔne samang kabɛh] inggih menika Ringinanom. Papan ingkang ngginakaken tembung weke dé'é [wɛ?e de'e] inggih menika Bagusana saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung ndhek sampeyan karo [ndɛ? sampeyan karo] inggih menika Campursalam. Papan ingkang ngginakaken tembung duweke sampeyan [duwɛ?e sampeyan] inggih menika Caturanom, Glapansari, Sunggingsari saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung wek samang [wɛ? samang] inggih menika Glapansari. Papan ingkang ngginakaken tembung wek sampeyan [wɛ? sampeyan] inggih menika Parakan Wetan.

Tembung “milik mereka” wonten Basa Indonesia dipunginakaken kangge nyulih barang ingkang dados kagunganipun tiyang kaping tiga jamak utawi cacahipun langkung saking setunggal tiyang, semanten ugi wonten *subdialek* Parakan.

Wonten papan panaliten dipunpanggihaken *variasi* tetembungan ingkang ngemu teges sami kaliyan “milik kalian”, inggih menika nggon kae, nggone kae kabeh, weke dheke, wek kae, ndhek dheweke, duweke kae kabeh, saha duweke kae. Tembung nggon kae, nggone kae kabeh, weke dheke, wek kae, ndhek

dheweke, duweke kae kabeh, saha duweke kae menika kalebet Basa Jawi ragam ngoko. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken 7 *variasi* tembung, andharanipun kados mekaten. Wonten papan panaliten dipunpanggihaken bilih papan ingkang ngginakaken tembung nggon kae [ŋgɔn kae] inggih menika Bagusani, Dangkel, Mandisari, Nglondong, Parakan Kauman, Parakan Wetan, Tegalarso, Traji, saha Watukumpul. Papan ingkang ngginakaken tembung nggone kae kabeh [ŋgɔne kae kabɛh] inggih menika Ringinanom. Papan ingkang ngginakaken tembung weke dheke [wɛ?e dɛ?e] inggih menika Bagusani, Depokharjo saha Glapansari. Papan ingkang ngginakaken tembung wek kae [wɛ? kae] inggih menika Parakan Wetan. Papan ingkang ngginakaken tembung ndhek dheweke [ndɛ? dɛwɛ?e] inggih menika Campursalam. Papan ingkang ngginakaken tembung duweke kae kabeh [duwɛ?e kae kabɛh] inggih menika Caturanom, Glapansari, Sunggingisari saha Wanutengah. Papan ingkang ngginakaken tembung duweke kae [duwɛ?e kae] inggih menika Sunggingisari.

DUDUTAN

Adhedhasar asiling panaliten saha piremangan gayut kaliyan isolek tembung sesulih wonten Kecamatan Parakan, saged dipunpendhet dudutan kados mekaten.

1. Panganggening tembung sesulih ingkang beda inggih menika tembung sesulih purusa saha tembung sesulih pandarbe.
2. Papan panganggenipun tembung sesulih purusa saha pandarbe wonten Kecamatan Parakan.

3. Wonten desa saha kelurahan ingkang gadhah *variasi* tembung piyambak ingkang boten sami kaliyan desa utawi kelurahan sanesipun.

Asiling panaliten menika saged dipundadosaken kangge bahan waosan ingkang wonten gayutipun kaliyan bidang *dialektologi*. *Dialek* menika wigati tumrap pagesangan, amargi wonten tetembungan ingkang beda ananging gadhah teges ingkang sami. Asiling panaliten menika saged nambah seserepan tembung sesulih purusa saha tembung sesulih pandarbe kangge dipunginakaken wonten pagesangan.

KAPUSTAKAN

- Antunshono. 1956. *Paramasastra Djawa*. Yogyakarta: Hien Hoo Sing.
- Ayatrohaedi. 1983. *Dialektologi Sebuah Pengantar*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa.
- Chaer, Abdul. 1988. *Tata Bahasa Praktis Bahasa Indonesia*. Jakarta: Bhratara Karya Aksara.
- Narbuko, Cholid dan Achmadi Abu. 2005. *Metodologi Penelitian*. Jakarta: Bumi Aksara.
- Sukandarrumidi. 2006. *Metodologi Penelitian: Petunjuk Praktis untuk Peneliti Pemula*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Zulaeha, Ida. 2010. *Dialektologi Dialek Geografi & Dialek Sosial*. Yogyakarta: Graha Ilmu.